

Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь
УА “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў”

КЕРАМІКА

*Вучэбная праграма
для вышэйшых навучальных устаноў
па спецыяльнасці 1- 15 02 01 “дэкаратыўна-прыкладное мастацтва”
па напрамку 1-15 02 01-07
 (“рэстаўрацыя твораў дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва”)*

Мінск 2012

Праграма зацверджана на паседженні кафедры
народнага дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва
Пратакол №11 ад 28.06.2012г.
Заг. кафедры Шаура Р.Ф.

Складальнік

*Дацент кафедры народнага
дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва* **Васюк Т.І.**

Рэцэнзенты:

*Пракапцоў У. І. дырэктар Нацыянальнага мастацкага музея РБ,
кандыдат мастацтвазнаўства.*

*Шаура Р.Ф., загадчык кафедры народнага ДПМ Беларускага дзяржаўнага
ўніверсітэта культуры і мастацтваў*

Рэкамендавана да выдання прэзідыумам вучэбна-метадычнай рады
БДУ культуры і мастацтваў (пратакол № ад г.)

Уступ

Ганчарства з'яўляецца яскравай складаючай часткай дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва. Гістарычная частка ганчарства аналізуецца з пазіцыі захавання традыцыі ў нашы дні. Асаблівую цікавасць агульнаму курсу “Ганчарства” надаюць рэгіянальныя мастацкія і тэхналагічныя асаблівасці ганчарнага посуду. Беларускае Ганчарства мае больш чым тысячагадовую гісторыю. Рамяство з'яўляецца асноўнай часткай керамікі. Існуе меркаванне археолагаў і гісторыкаў, што вострадонныя гаршкі ў час неаліту ствараліся пры дапамозе простага драўлянага падстаўкі, якая папярэднічала з'яўленню ганчарнага кола. Гэта прыстасаванне напачатку было ручным. Яно было нязручным, так як рукі майстра былі заняты вярчэннем дыска, на якім размяшчаўся камяк гліны. Даследчык А.А.Бобрынскі разглядае эвалюцыю ганчарнага кола, якое ён называе механізмам, які здольны надаць гліне цэнтраімклівы рух. Кола з грыбападобным дыскам удасканалваецца канструктыўна і папярэднічае з'яўленню нажнага ганчарнага кола. Зараз у ганчарнай вытворчасці ужываецца ганчарнае кола з электрапрывадам, якое найбольш адпавядае стварэнню танкасценных дасканалых па форме ганчарных вырабаў.

Увагай да ганчарнага кола абумоўліваецца спецыфіка дысцыпліны “ганчарства”. беларуская традыцыя. Прыстасаванне адыгрывае значную ролю ў рашэнні прафесійных задач мастака.

Асаблівасць зместу праграмы “ганчарства” для студэнтаў, якія вывучаюць дэкаратыўна-прыкладное мастацтва, складаецца ў пастаноўцы задач, у засваенні працэсу апрацоўкі гліны, які ўключае ў сябе метадычныя і тэхналагічныя патрабаванні. Праграма фарміруе ўдумлівыя адносіны да кожнай фазы падрыхтоўкі гліны, этапаў тварэння ганчарнага вырабу. Дысцыпліна будзе на паслядоўным засваенні матэрыялу.

Мэтай курса з'яўляецца фарміраванне ў будучага спецыяліста дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва прафесійнага мыслення сродкамі формы і матэрыялу. Дысцыпліна дае магчымасць авалодаць асновамі ганчарства, пры дапамозе якіх адбываецца ўдасканаленне майстэрства. Студэнт навучаецца выкананню прафесійных задач па стварэнню кампазіцый ў выглядзе набораў, камплектаў і ансамбляў, якія выконваюцца ў тэхніцы ганчарства.

Праграма прадугледжвае выкананне наступных вучэбных задач:

- набыццё неабходных тэарэтычных ведаў па гісторыі ганчарства і тэхналогія апрацоўкі гліны.
- набыццё навыкаў спалучэння тэарэтычных ведаў па падрыхтоўцы гліны з практыкай;
- выпрацоўка адпаведных адносін да прылад працы і механізмаў і прыстасаванняў у выглядзе ганчарнага кола;
- авалоданне тэхнікай ганчарнага тачэння;

- засваенне прыёмаў працы па расшырэнні і звужэнні цыліндрычнай асновы;
- фарміраванне мастацкага і асацыятыўна-вобразнага мыслення ў стварэнні вырабаў і кампазіцый з гліны; засваенне метадыкі дэкарыравання ганчарных вырабаў у сырым стане;
- авалоданне ведамі па працэсу сушкі і відамі загартоўкі ганчарных вырабаў;
- набыццё ведаў аб стварэнні адзінкавых вырабаў, набораў, камплектаў і ансамбляў дэкаратыўных форм, выкананых у тэхніцы ганчарства.

Студэнт павінен ведаць:

- навукова-метадычныя асновы ганчарства і керамікі;
- тэхналогію і тэхніку ганчарства;
- матэрылы, інструменты і прыналежнасці, якія выкарыстоўваюцца ў ганчарстве;
- прынцыпы і заканамернасці, правілы і прыемы апрацоўкі гліны;

Студэнт павінен умець:

- выкарыстоўваць тэхналагічныя прыёмы пры апрацоўцы розных відаў матэрыялаў;
- валодаць навыкамі, прыёмамі і асаблівасцямі работы з прыроднымі матэрыяламі;
- выкарыстоўваць інструменты і прыналежнасцямі ў працэсе апрацоўкі гліны;

Змест праграмы вызначае тэму задання дае якасныя і колькасныя характарыстыкі асноўных задач, якія неабходна выканаць студэнту. Кожны студэнт індывідуальна працуе над пастаўленымі педагогамі задачамі. Праводзіцца гутарка па тэхніцы бяспекі і гігіене працы. Самастойныя і хатнія заданні выконваюцца ў часе паралельна лекцыйнай тэме. Від гліны вызначае выкладчык.

Першапачатковай задачай з'яўляецца авалоданне тэхнікай ганчарнага тачэння. Затым фіксацыя формы, пачынаючы з цыліндра, прадугледжвае тэхналогію апрацоўкі вырабу, яго сушку, дэкарыраванне. Рэкамендуецца абавязковыя віды вырабаў з пэўнай тэхнікай выканання.

На пачатку кожнага семестра выкладчык фарміруе задачы і заданні на час навучання, вызначае крытэрыі ацэнкі вучэбных работ і прызначае форму кантролю бягучых, рубажных і выніковых праглядаў. Выніковыя прагляды ажыццяўляюцца калегіяльна ў складзе камісіі па дэкаратыўна-прыкладному мастацтву, для аб'ектыўнасці ацэнкі вучэбных, аўдыторных і самастойных прац. За выкананне ўсіх акадэмічных задач, якія вырашаны якасна і даведзены ў тэхналагічным парадку, можа быць пастаўлена адзнака 9 балаў. Вышэйшая адзнака 10 балаў выстаўляецца на аснове самастойных творчых прац, якія дадаткова прадстаўлены да абавязковай праграмы.

У праграме разглядаецца вопыт самабытнага нацыянальнага ганчарства. Гэта мастацкае рамяство, якое увайшло ў побыт чалавека з даўніх

часоў. Фантазія і творчасць майстроў зрабіла яго непаўторным і цікавым для нашчадкаў. Ганчарства існуе ў адзіным блоку гісторыі керамікі, яго цяжка вылучыць з названага “ўлоння”. У выданні будуць асветлены многія спецыфічныя пытанні ганчарства. Гэта цэнтраімклівы рух вакол асі на прыстасаваннях: на фармовачнай дошцы, на ручным ганчарным коле, на нажным ганчарным коле і на ганчарным станку з электрапрывадам. Эвалюцыя прыстасавання вызначыла ролю ручной лепкі і пластычную заканамернасць ад механізма ганчарнага кола.

Характэрныя традыцыйных народных ганчарных вырабаў вабіць даследчыкаў, археолагаў і гісторыкаў. Па рэштках чарапкоў яны вызначаюць гістарычныя знакі эпохі, якая ўжо даўно адышла ў нябыт. Але вопыт тых далёкіх часоў вельмі патрэбны нам, нашчадкам, сёння.

Праграма прызначаны студэнтам, якія вывучаюць дэкаратыўна-прыкладное мастацтва. Курс мае 6 лекцыйных гадзін. У першым, трэцім, пятым, сёмым, восьмым семестрах іспыты; ў шостым і дзевятым форма кантролю – залік. У восьмым – курсавая праца. Абарона дыпломнай працы – у дзевятым семестры.

Значная ўвага ў праграме надаецца сістэматызацыі ганчарнага посуду па відах і асартыментных групам. Такая аналітычная праца выяўляе рэгіянальныя асаблівасці ганчарства на тэрыторыі Беларусі. Асабліва цікавы вопыт івянецкіх майстроў, ганчароў з палескай вёскі Гарадная, дубровенскіх майстроў з Віцебшчыны.

Тэматычны план

№	Тэма	Народныя рамёствы			
		л.	пр.	Лаб.	Сам.
1	Ганчарства Беларусі як значная частка матэрыяльнай культуры краіны.	4			8
2	Пластычныя якасці гліны і этапы яе нарыхтоўкі.	2	4		6
3	Метады, прыёмы і спосабы тачэння на ганчарным коле.		6	2	12
4	Асноўныя віды ганчарнага посуду і яго асартыментныя групы і функцыянальнае прызначэнне	6	2		6
5	Віды дэкару ганчарнага посуду	4	2		6
6	Сушка і абпал керамікі	2	6		8
7	Выраб пластыкі і свісцёлкі з выкарыстаннем стылёвых асаблівасцей ганчарных цэнтраў Беларусі			4	12
8	Асновы кафлярства на Беларусі		6		6
9	Ручная лепка з грубых і тонкіх матэрыялаў		2	2	12
10	Стварэнне прасторавых кампазіцый у ляпной, ганчарнай і змешанай тэхніцы для інтэр’ера	6		4	18
		24	30	12	94
	УСЯГО			160	

ЗМЕСТ ПРАГРАМЫ

Тэма 1. Ганчарства Беларусі як значная частка матэрыяльнай культуры краіны

Дадзенае выданне разглядае праблему захавання беларускай унікальнай традыцыі ў ганчарнай вытворчасці. У наш час ганчарнае рамяство адраділася ў новай якасці. Гэта ручная мастацкая вытворчасць гліняных вырабаў. Ёй займаецца значная частка народных майстроў і мастакоў-керамістаў. Вопыт, які набыты на працягу тысячагоддзяў, значна ўзбагачае творчасць сёняшніх майстроў. Народныя майстры пад кіраўніцтвам прафесара Я.М.Сахуты, вырабляюць традыцыйны беларускі сувенір у тэхніцы глянцавання, задымлення, абвары і ангобнага роспісу. Мастакі-керамісты пад кіраўніцтвам вядомага мастака В.А.Калтыгіна аднаўляюць старажытныя тэхналогіі абпалу керамікі ў горне па прыкладу японскіх майстроў раку, але выкарыстоўваючы айчынныя традыцыі.

У беларускім ганчарстве ёсць свае рэцэпты і сакрэты адмучвання і нарыхтоўкі гліны, якой паўсюдна багата наша краіна. Залежы пластычнай беламалочнай гліны ў Пінскім раёне Брэскай вобл. каля в.Гароднай і ў яе ваколіцах вызначылі высокамастацкую вытворчасць глінянага посуду. Вельмі добрымі якасцямі вылучаецца гліна ў Івянцы недалёка ад Налібоцкай пушчы. Каля Рэчыцы ў Гомельскай вобласці дабывалася яркая чырванатэракотавая гліна са значным утрыманнем жалеза. Зараз недалёка ад Радашковіч здабываецца пластычная кар’ерная гліна, якая добра выкарыстоўваецца для ганчарнай вытворчасці.

Але каб уявіць сабе месца і значэнне сучаснай мастацкай керамікі, трэба супыніцца на некаторых этапах гістарычнага развіцця рамяства, якое бярэ пачатак у далёкім неаліце. Ужо ў тыя далёкія часы існавала простая падстаўка для лепкі ад рукі тэхнікай налепа ці шнура. У каменным веку чалавек вынайшоў новы штучны матэрыял. абпалены ў вогнішчы чарапок, які набыў каменепадобны стан, які задымліваўся ці гартаваўся і станавіўся воданепраніклівы і прыгодны для захоўвання і прыгатавання ежы. Такім чынам, ва ўсе гістарычныя часы кераміка засталася з чалавекам. Яна з’яўляецца значнай часткай культуры народа, творчаю адоранасць якога мы бачым у экспазіцыях музеяў краіны.

Тэма 2. Пластычныя якасці гліны і этапы прыгатавання керамічнага цеста.

Гісторыя прыгатавання гліны “дзедзюскім” метадам і сакрэты яе “адмучвання” вельмі цікавыя. Яна фарміруе адносіны да гліны, як дакаштоўнага матэрыялу. Павага да гістарычнага рацэсу нарыхтоўкі

сыравіны вядзецца разам з сучасным тэхналагічным абсталяваннем. Выкарыстанне ручных прыёмаў працы дае магчымасць адчуць пластычнасць гліны, як асноўную яе характарыстыку. Выраб пробнікаў надае студэнтам неабходныя практычныя навыкі. Правільна прыгатаванае керамічнае цеста ёсць аснова поспеху пры фармоўцы вырабу. Са студэнтамі праводзіцца інструктаж па тэхніцы бяспекі і санітарных нормах працы.

Тэма 3. Метады, прыёмы і спосабы тачэння на ганчарным коле

Засваенне выпрацаваных метадаў фармоўкі вырабаў на ганчарным коле застаюцца амаль нязменнымі на працягу вякоў, але працэс не адбываецца адначасова. Ён пачынаецца з размінкі нарыхтаванай гліны, якая змешваецца з вадой да пластычнага стану. Мацаванне камяка гліны па цэнтры ганчарнага кола. Пачатак цэнтраімклівага руху рабочага дыска. Цэнтроўка. Пракол камяка з пэўным прыёмам рук. фармоўка донца, сценка цыліндрычнай асновы вырабу, пры дапамозе выцягвання цыліндра. Прафілізацыя вырабу па тулаву і венчыку адбываецца на заключным этапе. Працэс фармоўкі прадугледжвае выкарыстанне прылад працы: стэкаў, дроціка, паралона. Перад пачаткам заняткаў адбываецца інструктаж па тэхніцы бяспекі і санітарных нормах працы.

Тэма 4. Асноўныя віды ганчарнага посуду, яго асартыментныя групы, функцыянальнае прызначэнне.

Эвалюцыя формаў ганчарнага посуду адбывалася на працягу тысячагоддзяў. Асноўныя віды ганчарнага посуду былі сфарміраваны ў сярэднявеччы. Да нашага часу захавалася разнастайнасць форм гаршкоў, збаноў, глякаў, гладышоў, місак, рынак, кубкаў, талерак, рукашыяў, пражнікаў, макотраў, авзонаў, гарбатнікаў, падсвечнікаў, слояў, бутляў, адстойнікаў, маслабоек, латачак. Кожны з названых відаў мае сваю канструктыўную і мастацкую характарыстыку і адпавядае пэўнаму функцыянальнаму прызначэнню. Гліняныя пасудзіны маюць тулава, шыйку, венчык, плечукі, донца.

Гаршкі дзеляцца на пячныя і палявыя. Пячныя гаршкі вырабляліся з накрыўкамі, вухам-ручкай. Палявыя абвязваліся ручніком ці мелі ручку. Гэта спарышы ці трайнікі.

Збаны – пасудзіны функцыянальнага прызначэння для захоўвання малака ці вяршкоў, мёду. Маюць тулава, шыйку, венчык, носік, ручку і донца.

Глякі адносяцца да тарнага посуду, у якім захоўваецца алей, пітво, напоі. Вырабляецца з ручкай або некалькімі для функцыі.

Гладышы мелі шырокае распаўсюджванне на тэрыторыі краіны. Форма т сілуэт іх мае пластычныя радыусныя спалучэнні. У гладышах захоўвалі малако. Адбываецца падзяленне посуду па асартыментных групам,

функцыянальным прызначэнні. Кухонны, пячны, аптэчны, гігіенічны, сталовы посуд.

Тэма 5. Віды дэжору ганчарнага посуду.

Вялікая ўвага ў Беларусі надаецца дэжору керамікі ў сырым стане з мэтай эканомі другога і трэцяга абпалу. З неаліту вядома багацце наколаў, насечак, рысак, штрыхоў, налепаў, дэжору пальчыкамі рук, адбіткаў травы, фактур, тэкстур чарапка. У вучэбным працэсе ставіцца задача на выкарыстанне гістарычнага вопыту. Заданне па гравіроўцы паверхні вырабаў у воскападобным сырым стане. Выкананне пробных прац па копіі гравіровак і аўтарскае вырашэнне тэмы. Глянцаванне адносіцца да архаічных тэхнік дэжору, які мае значэнне пры наданні чарапку больш трывалага стану. Для беларускай керамікі характэрнымі з'яўляюцца ўзоры дэжору ў “елачкі”, ромбы, сеткі, паясы, якія размешчаны на форме вырабаў. Выконваецца шэраг пробных вырабаў з глянцаваннем у воскападобным сырым стане. Распіс і пакрыццё паверхні ганчарных вырабаў ангобамі, каляровымі глінамі таксама выконваецца па сырому чарапку. Найбольш яркім прыкладам распісной ангабіраванай керамікі з'яўляюцца вырабы з в.Гароднай, што на Брэстчыне. Нахіленыя паяскі з мазкоў чырвонай глінай па беламалочным фоне маюць адметнасць мастацкую і тэхналагічную. Выконваюцца копіі і аўтарскія распісы ангобамі. Для івянецкай керамікі дваццатага стагоддзя характэрна фляндроўка з расчэсаных каляровых паяскоў беллага і зялёнага колеру на чырвоным тэракотавым фоне. Выконваюцца заданні па відах распісу ангобамі па сырому чарапку на адзінкавых формах, наборах і камплектах ганчарных вырабаў і ручной ляпной пластыкі.

Значная частка керамікі 19-20 стагоддзя дэкарыравалася з дапамогай палівы, якая наносілася на гліняныя вырабы цалкам ці часткова. Палівы выкарыстоўваліся ў асноўным празрыстыя і толькі зрэдку, у кафлярстве, глухія. Палітра паліваў паліхромная, але суладная ў спалучэнні з тэракотавым фонам гаршка. Неабходна выканаць заданні на тачэнне ганчарных вырабаў з нанясеннем палівы па “дзедаўскім” і сучасным метадзе у выглядзе набораў, камплектаў і адзінкавых эксперыментальных аўтарскіх вырабаў.

Тэма 6. Сушка і абпал керамікі

Тэхналогія апрацоўкі керамічных вырабаў з'яўляецца яе сутнасцю. Пакуль выраб не загартаваны, ён не існуе як самастойная форма, таму што мае зваротны ход зноў пераўтварыцца ў гліну пры дапамозе вады. Гарт ці абпал керамікі адбываецца пасля сушкі вырабаў, калі з іх паверхні выдаляецца вільгаць. Хімічныя працэсы па вылучэнні вады адбываюцца пры тэмпературы да 480°. У вучэбным працэсе разам з лабарантам і выкладчыкам студэнты назіраюць працэс сушкі і ўсадкі вырабаў, затым працэс абпалу на практыкаваннях з ангобамі, палівамі, флюсамі. Засвойваюць віды абпалаў:

акісляльны, аднаўленчы, перапынены гарт, да якога адносіцца абвара і раку. Выконваюцца заданні па распрацоўцы аўтарскіх форм і копій традыцыйнай керамікі.

Тэма 7. Выраб пластыкі і свісцёлак з выкарыстаннем стылёвых асаблівасцяў ганчарных цэнтраў Беларусі

Выраб пластыкі адбываецца па 2 асноўных метадах: лепка на ганчарнай аснове і лепка з пласта. Трэці метада спалучае тэхніку лепкі з пласта і ганчарную аснову з дадатковымі элементамі. Тэма задаецца выкладчыкам. Эскізы выконваюцца напачатку на ўзорах з рэгіянальнымі асаблівасцямі. Напрыклад, майстар Звярко з Івянца амаль заўсёды выконваў пластыку на ганчарнай аснове з выакрыстаннем лепкі, фактур, размалёўкі ангобамі. Выконваецца пластыка па ажыццяўленні ідэі ў мастацкім вобразным рашэнні.

Класічны варыянт івянецкай свісцёлкі часам падаецца сухім, але гэта проста адметнасць мясцовая, дзе выпрацаваны пэўныя тэхналогіі лепцы вобразаў птушак, бараноў, конікаў. Студэнты выконваюць копіі і аўтарскія ўзоры на зададзенай тэме.

Тэма 8. Асновы кафлярства на Беларусі.

Асабліва цікавая тэма па кафлярстве патрабуе засваення шэрагу тэхналагічных прыёмаў пры фармоўцы кафлі. Напачатку кафля была гаршковай, затым значна пазней з'явілася новая канструкцыя кафлі з румпом. Для вывучэння трэба засвоіць стылі, у якіх выраблялася кафля, і тэхналогію фармоўкі і дэкарыравання яе палівамі. Выконваецца копія дывановай і партрэтнай кафлі. Распрацоўваецца аўтарскі варыянт кафлі.

Тэма 9. Ручная лепка з грубых і тонкіх матэрыялаў.

Заданне патэме ручной лепкі мае мэту авалодання прыёмамі фармоўкі з шамоту сучасных дэкаратыўных кампазіцый. Для лепкі з шамоту выкарыстоўваюцца некалькі прыёмаў: налепам, шнурам, пластом, фармоўкай у гіпсавай загатоўцы. Кожны метада разглядаецца як самастойна, так і ў спалучэнні. Заданні выконваюцца на тэму міфалогіі, аніمالістыкі, на формаўтварэнне з выкарыстаннем авангардных і традыцыйных накірункаў.

Тэма 10. Стварэнне прасторавых кампазіцый у ляпной, ганчарнай і змешанай тэхніцы для інтэр'ера

Заданне прадугледжвае значную эскізную і макетную распрацоўку. Ансамблі керамічных форм распрацоўваюцца канструктыўна. Вывучаюцца плоскасныя віды кампазіцый, выкананыя ў матэрыяле ў спалучэнні з аб'ёмнымі формамі. Задаецца характар інтэр'ера: грамадскі, загарадны,

камунальны, жылы, маладзёжны, офісны і інш. Набываюцца навыкі макетавання і працы ў маштабе. Высокім балам ацэньваецца прафесійная распрацоўка асяроддзя, якое арганічна і маштабна спалучаецца з кампазіцыйнымі працамі, выкананымі ў матэрыяле, у якіх выкарыстаны традыцыйныя тэхналогіі апрацоўкі гліны і сучаснае формаўтварэнне.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

ІНФАРМАЦЫЙНАЯ ЧАСТКА

Асноўная літаратура

1. Гісторыя беларускага мастацтва: у 6 т. / пад рэд. С. В. Марцэлева [і інш.]. – Мн.: Навука і тэхніка, 1987. – Т.1. – 304 С.; 1988. – Т. 2. – 384 С.; 1989. – Т. 3. – 448 с.; 1990. – Т.4. – 352С.; 1992. – т. 5. – 256 с.; 1994. – Т. 6.- 375с.
2. Жук, В. І. Декоративно-прикладное искусство Беларуси XVIII-XX веков: становление и тенденции развития / В. И. Жук. – Мн.: Бел. Наука, 2006.- 329 с.
3. Этнаграфія Беларусі : энцыклапедыя / пад. Рэд. І. П. Шамякіна [і інш.]. – Мн.: БелСЭ, 1989. – 575 с.
4. Милюченков, С. А. Белорусское народное гончарство / С. А. Милюченков. – Мн.: Наука и техника, 1984. – 160 с.
5. Кацер, М. С. Народно-прикладное искусство Белоруссии / М. С. Кацер. Мн.: Вышэйш. шк., 1972. – 176 с.
6. Сахута, М. Я. Беларуская народная кераміка / М. Я. Сахута. – Мн.: Навука і тэхніка, 1987. – 112 с.
7. Орнаменты народов мира : практ. пособие / сост., сопроводит. текст С. Ю. Афонькина, Е. Ю. Афонькина. – СПб.: Кристалл, 1998. – 278 с.